

Caroline De Witte
3^e bachelor Nederlands- Engels

Academiejaar 2008-2009
Nederlandse Letterkunde V – Remco Sleiderink
Geschiedschrijving tijdens de Grote Hongersnood

‘Ende hoer hier al dat hercomen’
Over de oogmerken en functies van de proloog

‘Ende hoer hier al dat hercomen’ Over de oogmerken en functies van de proloog

DOOR CAROLINE DE WITTE

Bij Jan van Boendale, *Brabantsche yeesten*. Eerste boek, vs. 1-104.

1. Inleiding

Jacob van Maerlant was hét grote voorbeeld van Jan van Boendale, een Antwerpse schepenklerk die leefde van 1279 tot 1351. Wanneer deze klerk begon aan zijn eerste werk, namelijk *Brabantsche yeesten*, heeft hij zich vooral op de *Spieghel Historiael* van Jacob van Maerlant gebaseerd. Daarnaast heeft hij ook de *Chronica de origine ducum Brabantiae* van een anonieme schrijver als bron voor zich genomen. Zijn eigen tijd nam hij voor eigen rekening en hij rekende daarbij vooral op eigen ervaringen (Stein, 1991).

Maar Maerlant was meer dan alleen een informatiebron voor Boendale. De Antwerpse schrijver heeft ook Maerlants ideaal nagestreefd: dat van de waarheid. Boendale reageert fel op die mensen die de zwaanridder als hun voorouder zagen. “*Mer, sijt des seker ende ghewes, dat men van den swane segghende es, dat al loghene is gheveinsde; Ondanc hebbe diet peinsde!*” De zwaanridder is een sage uit de middeleeuwen. Een mysterieuze held, die door een zwaan voortgetrokken wordt, huwt met een vrouw die nooit naar zijn naam of afkomst mag vragen. Zijn wil geschiedde en samen kregen ze een mooie dochter, Ida. Die kreeg dan ook weer drie kinderen, onder wie Godfried van Bouillon. En zo een voorgeschiedenis wil iedereen wel. Verschillende Europese steden maken dan ook aanspraak op deze sage en menen dat dit verhaal zich bij hen heeft afgespeeld. Zo ook Brabant. Bouillon werd Brabant en Elias (de zwaanridder) werd Lohengrin. Het hele verhaal zou zich hebben afgespeeld in Antwerpen. Maar Boendale vond dit, terecht, allemaal maar praatjes. En dat is een verklaring waarom deze schrijver op slechts één punt in de geschiedschrijving van Maerlant is afgeweken. Die passage waarin zijn grote voorbeeld het over de zwaanridder heeft, wordt door Boendale gewoonweg weggelaten (Stein, 1991, 191). Natuurlijk moest er een andere afstamming in de plaats komen; het gat in het verleden moest gevuld worden. Boendale zag maar één mogelijke afstamming, die van de roemrijke Karolingers. Want naast Maerlant was

ook de vrome Karel de Grote zijn grote voorbeeld. Verder in het verleden heeft hij het ook over de Trojanen als voorvaderen.

Het streven naar waarheid is één van de voornaamste intenties van Boendale. Reeds tijdens het schrijven van zijn proloog benadrukt hij dat zeer heftig. De proloog zelf heeft ook heel wat oogmerken en functies. De studie van Sonnemans (1995) stelt een hypothese voorop dat de Middelnederlandse auteur een bepaald beeld had van een Middelnederlandse tekst en in het bijzonder van een proloog. Dat betekent dus ook dat auteurs toen al andere literaire teksten zouden gelezen hebben en de structuur ervan als een conventie zagen. Naar conventie zijn er acht verschillende onderdelen in een proloog te herkennen: het prolooggebed; de autobiografie; het publiek; algemene literatuuropvattingen; inspiratiebronnen; inhoudelijke introductie van de narratio; het nut; en paratekst van de proloog (Sonnemans, 1995). Sonnemans benadrukt wel dat die onderdelen als 'potentiële ingrediënten' moeten worden gezien en daardoor niet altijd allemaal gebruikt worden in een proloog. Laten we even kijken welke 'ingrediënten' Boendale heeft gebruikt ter bereiding van zijn proloog.

2. Vertaling

Vers 1- 104

Omdat men over de Brabantse hertogen dikwijls heeft gelogen, zoals dat ze zouden gekomen zijn met een zwaan, heb ik mij voorgenomen om de waarheid aan het licht te brengen en in de volkstaal^o op rijm te vertellen waar de hertogen vandaan kwamen en ook hoe hun namen waren, welke levensstijl zij erop na hielden en hoe lang ze het meest regeerden. Maar, wees er maar zeker van dat hetgeen men over de zwaan zegt gelogen en verzonnen is; Vervloek hem die dit bedacht. Ik denk dat hij voorwaar denkt dat zwanen edeler zijn dan mannen of vrouwen. Van hen komt al de edelheid voort die de wereld bezit. Laat ons verder zwijgen over zwanen en luister hier naar de volledige stamboom zoals ik die heb vernomen in de *Spieghel historiael* waar ik het geheel heb uitgenomen. Die werd door Jacob Van Maerlant, een goed en fraai dichter, gemaakt, in de volkstaal uit het Latijn en hij heeft daar zeer lang aan gewerkt. Al is het zo dat wij die grootse daden van de hertogen beschreven kunnen vinden in de *Spieghel*, ze staan overal zo doorweven met andere geschiedenissen, zoals het dat boek ook past, dat men [daden] niet vindt en hier en daar moet zoeken en zo even onwetend blijft. Het boek is zelfs voor velen onbekend. Daarom heb ik alleen die dingen uit het boek overgenomen die over de hertogen gaan. Zo kan je duidelijk de stamboom van allen lezen

vanaf het begin. Zo heeft de heer Willem van Antwerpen mij verzocht en bevolen; Bornecolve noemt men hem. Ik had onrecht als ik hetgeen hij gebiedt niet deed, vroeg of laat, met al wat ik kan doen°. Weet, dat *Brabantsche yeesten* de naam van dit boek zal zijn. God, laat mij hetgeen ik voor ogen heb, in deze tekst°, tot een goed einde brengen, zodat ernaar geluisterd kan worden° en niemand, door enige nijd, kritiek kan leveren. Dit boek was begonnen ° in het jaar 1318, in de stad Antwerpen.

Dit boek is opgedeeld in vijven, want ik wil hierin vijf statussen beschrijven, zoals men leest, waarin Brabant heeft verkeerdt. Ik wil ook beschrijven° hoe die status van zes [landsheren] op zes verandert, en op en neer gaat. De eerste zes waren hertogen, machtig, en zeer vermogend, dapper en ook rijk. Sommigen waren raadslieden van Frankrijk en waren vele machtiger dan de koningen zelf. De andere zes, het is waar, waren vele jaren koningen van Frankrijk in grote eer en waren de heren van legers en soms keizers van Rome. Het derde zestal, naar ik het bemerk, waren graven, echt waar, van Leuven en Brussel en moesten door verraad de Franse kroon opgeven. Het vierde zestal, na die graven, werd tot hertog verheven over Lotharingen en Brabant waarvoor zij nu nog steeds bekend zijn. Na deze zes, versta me, kwam hertog Jan I, die ook hun naam bekender maakte en hun land uitbreidde°. Want hij won eigenhandig° het land van Limburg, dat is waar, zo dat ze openlijk drievoudig hertog waren van Brabant, Limburg en Lotharingen. Aldus hebben, in waarheid, de hertogen, van zes op zes, altijd in aanzien gewonnen of verloren. Dit eerste boek, bestaande uit 25 kapitels, gaat over hoe de eerste zes, dapper van leven, opklommen, altijd edel, tot de Franse kroon.

3. Naschrift

Na een korte blik op de proloog van de *Brabantsche yeesten* te werpen, zien we al duidelijk enkele 'ingrediënten' die Sonnemans opsomde terugkeren. Ook Boendale moest dus op de hoogte zijn van de conventies die rond de Middelnederlandse proloog bekend waren. In wat volgt, wil ik die proloogonderdelen die Boendale heeft gebruikt nader toelichten en in de context plaatsen. Van de acht onderdelen zijn er zeven die we kunnen terugvinden in Boendales proloog tot de *Brabantsche yeesten* (Sonnemans, 1995).

Eerst en vooral, het prolooggebed. Boendale spreekt God aan in de verzen 52 tot 58. Hiervoor gebruikt hij de stijflijn van de apostrof. Sonnemans (1995) onderscheidt tussen: het dankgebed, lofgebed en de smeekbede. Wat Boendale hier doet, kunnen we overtuigd een smeekbede noemen. Aan de inspiratiebeden, als onderdeel van de smeekbede, ligt in principe

altijd het besef ten grondslag dat de mens tot niets in staat is zonder Gods hulp (Sonnemans 1995, 92). Boendales prolooggebed is meer specifiek een inspiratiebede waarbij hij God om hulp vraagt zodat eventuele critici de auteur zelf of zijn tekst nadien niet te gronde zullen richten (Sonnemans 1995, 95). Boendale lijkt hierbij te denken aan een bepaalde, maar niet nader genoemde groep van critici. In andere werken van Boendale vinden we eenzelfde kritiekafweer (die teruggaat tot op Hiëronymus) terug en soms wordt die gericht tot een specifiek persoon, zoals in *Melibeus* (vs. 7-10) en *Jans Teesteye* (vs. 22-25 en 90-101). Het lijkt soms wel alsof we met een voorafgaande verontschuldiging te maken hebben. De auteur weet dat hij niet perfect is en geeft op voorhand al aan dat er misschien wel enkele tekortkomingen in zijn tekst aanwezig zullen zijn. Maar door God aan te spreken en hem om inspiratie vragen, denkt hij zichzelf een beetje in, want wie kritiek heeft op deze goddelijk geïnspireerde tekst, doet eigenlijk ook aan godslastering. Oorzaak van kritiek is volgens de Middelnederlandse auteurs meestal te wijten aan nijd, één der zeven hoofdzonden. Verder kunnen we in deze proloog ook spreken van “existentiële auteursangst” (Sonnemans 1995, 94). Hij spreekt zijn hoop uit dat hij zijn werk zal mogen voltooien vooraleer hij sterft of voordat er iets anders onverwachts gebeurt.

In een proloog zit soms ook informatie over de auteur zelf. Hier geeft Boendale in vers 59 tot 62 de datum weer waarop het werk geschreven is, naast de plaats van ontstaan. Op zich is dit niet zoveel. Normaal geeft de auteur wat meer prijs over zichzelf, wat we bijvoorbeeld kunnen zien in de opening van *Jans Teesteye* (vs. 1-8). Hierin geeft Boendale niet alleen zijn naam prijs, maar ook zijn geboorteplaats, zijn woonplaats en beroep. Maar de proloog in *Brabantsche yeesten* is toch speciaal, omdat deze als enige van alle Middelnederlandse prologen aangeeft wanneer het werk is geschreven (Sonnemans 1995, 118). De auteur vermeldt hier het jaartal 1318. Dat jaartal zelf is ook merkwaardig, aangezien Boendale het eerste deel van zijn werk heeft voltooid in 1316-1317. Voor sommigen geeft dit aanleiding tot de gedachte dat Boendale niet zelf de proloog tot de *Brabantsche yeesten* heeft geschreven. In dit onderzoek ga ik er echter wel van uit dat hij de schrijver is. Stein (1990) argumenteert dat Boendale met onregelmatige tussenpozen delen aan zijn werk toevoegde. Zo zou hij ook zijn proloog later hebben kunnen toevoegen, namelijk in het jaar 1318. Ook interessant is de plaats die Boendale vermeldt. Antwerpen kan hier beschouwd worden als een soort van “fingerprint” van de Antwerpse school (Sonnemans 1995, 118). In de Antwerpse school is de persoonlijke inbreng van de auteur in zijn proloog relatief groot, zoals we gezien hebben in Boendales *Jans Teesteye*. Dat een auteur zoveel informatie over zichzelf vrijgeeft, kunnen we interpreteren als een soort van advertentie. De auteur maakte zich zo bekend bij potentiële

mecenassen en liet zien wat hij kon. Dat een beroemd auteur het succes van zijn werk wil garanderen aan zijn publiek is ook een mogelijkheid (Sonnemans 1995, 133).

Als derde onderdeel van de proloog wijzen we op de vermelding van een Diets publiek. Boendale verwijst al in vers 6 naar een Diets publiek. Of het meer specifiek over lezers of luisteraars gaat, is niet altijd even gemakkelijk uit te maken, maar enkele woorden kunnen ons al in de juiste richting sturen. In vers 21 en ook 55 heeft Boendale het over “hoeren”, maar in de verdere tekst lijkt niets anders te verwijzen naar een luisterend publiek. Buiten dan een zogenaamde aandachtsformule, die we hier in Boendales proloog kunnen terugvinden. Vers 21 duidt een afgeronde gedachte-eenheid aan en vraagt opnieuw de aandacht voor een nieuw ‘stuk’. Deze oproep aan het publiek om te luisteren, wordt ook wel eens de audite- formule genoemd (Sonnemans 1995, 162). Maar we moeten hier weliswaar mee oppassen. Zulke werkwoorden en formules kunnen ook teruggevonden in boeken die bestemd waren voor een lezend publiek en kunnen ons bijgevolg ook geen uitsluitsel geven. Het kwam trouwens ook veel voor dat mensen teksten luidop lezen voor zichzelf. Verder heeft Boendale het niet alleen over een Diets publiek in het algemeen, hij noemt ook specifieke personen. Willem Bornecolve, een Antwerps schepen die in dezelfde tijd als Boendale werkzaam was, is diegene voor wie hij het werk heeft gemaakt; hij zal dus zeker en vast kennismaken met het boek. Of die Bornecolve de eigenlijke opdrachtgever is, is niet absoluut af te leiden. Vers 44 en 48 zijn hier paradoxaal te noemen. Het “beval” en “gebiet” verwijzen ondubbelzinnig naar een door Willem Bornecolve verstrekte opdracht, maar het “bat” lijkt meer vrije keuze te hebben gegeven aan Boendale (Sonnemans 1995, 147). En dat wordt versterkt door vers 47. Van een beloning wordt hier alleszins nergens melding gemaakt. Als Bornecolve, een Antwerpse schepen, daadwerkelijk de opdrachtgever was, kunnen we spreken van een burgerlijk mecenaat.

Zoals ik hiervoor al heb vermeld, hechtte Boendale enorm veel belang aan de waarheid. In verzen 1 tot 20 zette hij zich fel af tegen de Middeleeuwse sage die Brabant zichzelf had toegeëigend, net zoals ook Maerlant had gedaan. Zo kunnen we verzen 16 tot 18 naast Maerlants verzen “sie willen meer edelheit bescriven dan van mannen ende van wiven” (*Spieghel* historiael, IVe partie, boek 3, kap. 22) leggen en de grote gelijkens alleen maar erkennen. Maar uiteindelijk maakt de bron van Boendale niet zoveel uit wanneer het op het effect van deze kritiek aankomt. Boendale wil door deze kritiek vooral reclame maken voor zijn eigen werk (Sonnemans 1995, 187). Hij hangt een negatief beeld op van andere teksten door te zeggen dat zij allesbehalve de waarheid verkondigen, terwijl zijn werk dat wel doet. Het is dus zijn tekst die de mensen moeten lezen. En het is de voornaamste taak van de dichter

om zijn kennis te verkondigen. Dat die kennis op grond van waarheid gebaseerd moet zijn, spreekt voor zich. Boendale bespreekt dit punt ook in zijn *Hoe dichtren dichtten selen* uit *Der leken Spieghel*.

Een vijfde onderdeel van de proloog behandelt de bronnen die de auteur gebruikt heeft. Zulke bronnen noemen we preteksten van de eigenlijke tekst (Sonnemans 1995, 194). Die preteksten kunnen een ingrijpende bewerking hebben ondergaan wanneer ze werden overgenomen. Boendale geeft in zijn proloog van de Brabantsche yeesten duidelijk aan dat hij een soort van montage heeft gemaakt van de stukken uit Maerlants *Spieghel historiael* met betrekking tot de Brabantse geschiedenis (vers 21 tot 42). Boendale wil de Brabantse geschiedenis, die in de *Spieghel historiael* her en der verspreid aan de orde komt en daardoor minder bekend is, toegankelijker en overzichtelijker maken (Hage 1989, 188). Zoals de meeste bronvermeldingen beperkt ook deze vermelding zich tot het noemen van de bron en zijn auteur (vers 23 tot 26). De functie van de bronvermelding bestaat er vooral in om de betrouwbaarheid van de tekst weer te geven (Sonnemans 1995, 207). Opmerkelijk hier is dat Boendale slechts één van zijn twee gebruikte bronnen vermeldt.

Een groter onderdeel van de proloog, of dan toch alvast van deze proloog, is de inhoudelijke introductie van de narratio. Die loopt in de *Brabantsche yeesten* van vers 63 tot 104. Het feit dat dit de laatste verzen van de proloog zijn, wijst op de tendens om die introductie van de narratio zo dicht mogelijk bij de narratio zelf te plaatsen. We merken ook een toenemende mate van concreetheid op in de informatie over de inhoud (Sonnemans 1995, 212). Het is slechts in enkele Middelnederlandse prologen, en dan meestal in de grotere encyclopedische werken of kronieken, dat de structuur van het werk wordt besproken (Sonnemans 1995, 219). Dat aspect vinden we duidelijk terug in deze proloog. Boendale heeft het over vijf fases waarin de eens hertogen, dan koningen, en soms slechts graven van Brabant verkeren. Die mooie indeling wordt nog eens versterkt doordat elke fase zes landsheren kent, behalve de laatste (Te Winkel 2002, 6). Een dergelijke 'inhoudsopgave' maakt het voor ons mogelijk om te zien wat de auteur allemaal heeft geschreven, wanneer slechts enkele fragmenten ons bereiken. Naast een korte inhoud van wat we allemaal mogen verwachten, noemt de auteur ook al eens de naam van zijn werk in de proloog. Vers 50 en 51 kunnen we zowel een thematische als een rhematische titel noemen (Genette, 1987). De thematische titel vernoemt waar het verhaal over gaat. Door de titel *Brabantsche yeesten* weten we dat het over Brabant zal gaan. De rhematische titel verwijst naar het genre van het werk. Hier weten we door *yeesten* dat het over de daden, de geschiedenis van Brabant zal gaan. De titel heeft dus een soort van oriënterende functie binnen het geheel.

Als laatste onderdeel met betrekking tot de proloog van de *Brabantsche yeesten* wijzen we op het nut van de proloog en eveneens van het hele werk. Voor Middelnederlandse teksten zou een nauwkeurige bestudering van prologen en epilogen de beste benadering van dit aspect zijn. Op die plaatsen immers geven auteurs zelf aan wat zij met hun tekst willen (Wackers 2003, 230). Het gaat hierbij vooral om het soort van receptie die de auteur wenst te bereiken. Daarvan wordt meestal, en ook hier, al in de proloog zelf gewag gemaakt. Boendale heeft het in zijn proloog over de roem en de glorie die de vroegere Brabantse landsheren stukje bij beetje winst maakten. Boendale wou hier waarschijnlijk een soort van spiegel mee creëren voor de in zijn tijd contemporaine landsheren (Hage 1989). Als zij naar het voorbeeld van hun voorouders zouden regeren, zou het land uitermate goed functioneren. *Brabantsche yeesten* werd dan ook niet zonder reden geschreven. Boendale begon aan de tekst op een moment van dynastieke crisis. Er heerste een gezagsvacuüm, hertog Jan II was gestorven en zijn zoon was nog minderjarig. Boendale schreef zijn geschiedenis onder meer met de bedoeling dat zijn publiek tot een verantwoord standpunt in deze opvolgingskwesaties zou komen (Hage 1989, 212). De schrijver hanteert hierbij een dynastiek- nationaal uitgangspunt. Dat impliceert twee zaken. Enerzijds staat het voor een verdediging van de dynastie, aangezien zij onmisbaar is voor het bestaan en voortbestaan van Brabant. Anderzijds beoogt Boendale “een territoriaal samenhorighedsgevoel te stimuleren met de dynastie als spil” (Hage 1989, 213). Dat die twee een positief effect veroorzaken werd al meerdere malen in de geschiedenis bewezen. En dat is precies waarom Boendale de hele Brabantse geschiedenis heeft neergepend. De gebeurtenissen in 1314 kunnen we vergelijken met de crisis van 1268. Die crisis was een gevolg van het vroegtijdig overlijden van Hendrik III, wiens kinderen nog minderjarig waren (Hage 1989, 201). Ook na die dynastieke crisis van 1268 ontstonden legitimerende genealogieën en kronieken (Stein, 1991, 195). Onder andere Jan van Heelu heeft zich met dit stukje geschiedenis beziggehouden tijdens het beschrijven van de slag van Woeringen. We kunnen dus stellen dat de *Brabantsche yeesten* primair bedoeld was ter legitimering van het Brabantse vorstenhuis. Boendale's standpunt betekent echter niet dat hij de dynastie altijd onvoorwaardelijk steunt. Op sommige plaatsen brengt hij, weliswaar voorzichtig, kritische kanttekeningen aan (Hage, 214). Boendale legitimeert naast het vorstenhuis ook de stedelijke ‘revolutie’ tegen de adellijke regentieraad. Boendale wou het liefst van al een eenheid binnen Brabant, gegroepeerd rond de persoon van de hertog (Stein, 197). Dit leidt tot de conclusie dat de *Brabantsche yeesten* niet was bedoeld ter legitimering van de hertog met een adellijke regentieraad maar juist van de hertog met een stedelijke regentieraad. Boendale ziet dus maar één oplossing voor de chaos van die tijd: samenwerking! Die visie probeert hij dan ook over

te brengen op zijn lezers. Dat maakt dat *Brabantsche yeesten* geheel in de traditie van de didactische literatuur in de volkstaal staat, net zoals zijn volgende werken. *Der leken spiegel*, *Jans teesteye*, *Melibeus*, *Dietsche doctrinale* en *Boec vander wrake* behoren allen tot Boendales didactisch-moraliserend oeuvre.

Bij deze studie heb ik me vooral gebaseerd op de studie van Sonnemans met betrekking tot Middelnederlandse versprologen. De hypothese was dat de Middelnederlandse schrijver op de hoogte was van conventies die heersten rond het schrijven van een proloog. Boendale bevestigt die hypothese door het gebruiken van op één na alle proloogonderdelen. De Antwerpse schepenklerk had ze waarschijnlijk geleerd van zijn grote voorbeeld, Jacob van Maerlant.

4. Bibliografie

Genette, G., *Seuils*. Paris, 1987.

Hage, A.L.H., *Sonder favele, sonder lieghen. Onderzoek naar vorm en functie van de Middelnederlandse rijmkroniek als historiografisch genre*. Groningen, 1989, *Historische Studies* 48, 173-232.

Sonnemans, G.H.P. , *Functionele aspecten van Middelnederlandse versprologen*. Boxmeer, 1995 (thesis Nijmegen). 2 delen.

Stein, Robert, 'Jan van Boendales <<Brabantsche Yeesten>>: antithese of synthese?', in: *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991), 185-197.

Stein, Robert, 'Wanneer schreef Jan van Boendale zijn <<Brabantsche Yeesten>>?', in: *Tijdschrift voor Nederlandse taal- en letterkunde*, CVI (1990).

Te Winkel, J., *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde. Deel 2: Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde van Middeleeuwen en Rederijkerstijd (2)*.

http://www.dbnl.org/tekst/wink002ontw02_01/index.htm.

Van Boendale, Jan, 'Hoe dichtren dichten selen', kapittel uit *Der leken spiegel* (van *Cd-rom Middelnederlands*).

Wackers, Paul, "*Geschiedverhaal of schetskaart*" revisited. *Overwegingen bij de studie van de Middelnederlandse letterkunde*.

http://www.dbnl.org/tekst/wack001gesc01_01/wack001gesc01_01_0001.htm.

Willems, J.F., *De Brabantsche Yeesten, of Rymkronyk van Braband*. Brussel, 1839-1869.

<http://www.dbnl.org/tekst/bork001nede01/boen001.htm>

www.kubruessel.ac.be/onderwijs/letterenwijs/tlk/vakken/gaonl/gaonl1i%20publiek%20en%20mecenaat.ppt

Cd-rom Middelnederlands 1998.

5. Bijlage

Verantwoording:

Regel 7 : dietscher

Hoewel het woordenboek Middelnederlands nergens de vertaling *volkstaal* laat vallen, gebruik ik het in mijn vertaling toch. Het zou immers raar overkomen bij mensen uit de Middeleeuwen om te lezen/horen dat de auteur van het boek dat ze lezen iets in het Middelnederlands wil vertellen. Middelnederlands leek mij een anachronistische vertaling om te gebruiken.

DIETSC (**diedsc, dutsc, duutsc, diesc, dietsch**)

- 1) *Germaansch, Duitsch* in den ruimsten zin.
- 2) In engeren zin. *Middelnederlandsch, Nederlandsch* (eng. *Dutch*) nl. in de middeleeuwen.

Regel 11 : meest

Het woordenboek Middelnederlands stelt twee mogelijke betekenissen voor het woord *meest* in deze context voor: het meest, voornamelijk of aanzienlijkst. Na beide woorden in de zin te plaatsen, lijkt de betekenis *het meest* mijn voorkeur te hebben, hoewel ik toch nog niet kan zeggen dat ze me volledig kan overtuigen.

MEESTE (**meest**), bijw.

- 1) *Het meest, voor het grootste deel, vooral, inzonderheid, voornamelijk.*
- 2) Bij begrippen van afstand, *zoo diep, zoo ver mogelijk.*
- 3) Met geboren verbonden heeft meest dezelfde bet. als best, nl. *het voornaamst, het aanzienlijkst.*
- 4) Eveneens met geboren verbonden heeft meest de bet. *het oudst.*

Regel 25: die Jacob van Merlant / Regel 46: Bornecolve noemt men hem

Ik ben hier in mijn vertaling een nieuwe zin begonnen, terwijl die in de Middelnederlandse tekst gewoon doorloopt.

Regel 53 : in desen dinghen

Omdat een vertaling zoals 'in deze dingen' niet veelzeggend is, heb ik besloten om het, naar eigen interpretatie van *dinghen*, als *in deze tekst* te vertalen.

Regel 56 : dat te hoerne moete liden

Het woordenboek Middelnederlands geeft als vertaling van liden in deze zin : er door kunnen. Ik heb het iets vrijer vertaald naar dat ernaar geluisterd kan worden. Ik zag immers geen goede vertaling voor ogen met de betekenis van het woordenboek Middelnederlands, waarbij ik ook nog de rest van de zin op een goede manier zou kunnen vertalen.

LIDEN (**lyën, Teuth.**), st. ww. intr. en trans.

- 1) Uit het begrip *door eene engte, een pas gaan*, welke als eene moeilijkheid wordt gedacht, ontwikkelt zich de bet. *er door komen, er af komen*, gezegd van de gevolgen, welke eene daad of eene zaak voor iemand hebben kan.

Er door kunnen. Vgl. fr. *se passer* en *passable*. || Dijn proeven dat mach liden, *Sp.* II⁵, 23, 287. God gheve dat ic mijn propoost .. ten einde alsoo moete bringhen, dat te hoorne moete liden, soo dat ... met redenen niet en can gheblameren enich man, *Brab. Y. I, 52.*

Regel 59 : voerwaer

Dit Middelnederlands woord, dat gebruikt werd als rijmmiddel, heb ik in de vertaling weggelaten.

Regel 67 : Ende hoe ...

Aangezien de zin veel te lang zou zijn, heb ik hier het werkwoord en subject van de vorige nevenschikte zin herhaald. Zo kom ik in de vertaling uit op een aparte zin.

Regel 73: ende som raet van Vrancrike

Ook hier vang ik een nieuwe zin in mijn vertaling aan.

Regel 91 : die oec meerde name ende lant

Een letterlijke vertaling zou zijn: *die ook naam en land vergrootte*. Ik heb in mijn vertaling gekozen voor een duidelijkere en spontanere parafraze. Daarvoor heb ik tweemaal een bezittelijk voornaamwoord toegevoegd en het werkwoord tweemaal uitgedrukt. De keuze voor *hun* kan ik verklaren door het feit dat het hier over de Brabantse landsheren gaat.

Regel 92 : metter hant

Verschillende betekenissen worden aan deze woordgroep toegekend door het woordenboek Middelnederlands: met de hand, met geweld, in eigen persoon/ eigenhandig of met een leger. Van deze betekenissen zijn er drie bruikbaar in deze context (met de hand lijkt me nogal flauw als vertaling). Ik heb bij mijn vertaling voor *eigenhandig* gekozen, omdat de nadruk ligt op hertog Jan en niet op zijn leger.

HANT (hand), znw. vr.

δ) Van met. Metter hant, metten handen, in verschillende opvattingen. In eigenlijken zin. *Met de hand*.— Over de beteekenis van *met kracht*, *met geweld*, welke ook aan de uitdr. metter hant eigen is; zie beneden bij C, 1). — Ook in den zin van *met handenarbeid*.— Ook in den zin van *in eigen persoon*, *eigenhandig*.— Met machtiger hant, *met een groot leger*, *Lutg. III, 193*

Opmerking:

In de Middelnederlandse tekst komt het dubbele punt frequent voor. Ik heb die altijd vertaald als een punt, het einde van de zin.

Brabantsche yeesten, vs 1-104

Om dat van Brabant die hertoghen
Voermaels dicke sijn beloghen,
Alsoe dat si quamen metten swane,
Daer bi hebbic mi ghenomen ane
5

Dat ic die waerheit wille ontdecken,
Ende in dietscher rime vertrecken
Wanen die hertoghen yerst quamen;
Ende mede hoe waren hoer namen;
Ende wat levenc si antierden;
10

Ende hoe langhe si meest regneerden;
Mer, sijt des seker ende ghewes,
Dat men van den swane segghende es,
Dat al loghene is gheveinsde;
Ondanc hebbe diet peinsde!
15

Ic wane, hi waende twaren
Dat swanen edelre waren
Danne manne, ofte vrouwen mede,
Daerof coemt al dedelhede
Die ter werelt toebehoert:
20

Tswanen laet ons swighen voert,
Ende hoer hier al dat hercomen,
Alsoe alsict hebbe vernomen
In den Spieghel historiale,
Daer ict uut trac altemale,
25

Die Jacob Van Merlant maecte,
Die goede dichtre ende gheraecte,
Inden dietschen, uten latine,
Daer omme hi hadde langhe pine.
Al eest dat wi vinden moghen
30

Die hoghe yeesten der hertoghen,
In den Spieghel bescreven,
Si staen soe onderweven
Met anderen yeesten, weder ende voert,
Alsoe alsoe te dien boeke behoert,
35

Datmen vinden en weet waer,
Ende suken moet hier ende daer,
Ende daer op bliven even blint;
Want dboek meneghen es onbekint:
Daer bi heb ic sonderlinghe
40

Ute ghelesen die dinghe
Die den hertoghen ane gaen;
Soe moechdi claelijc verstaen
Van beghinne thercomen al,
Alsoe mi bat ende beval
45

Van Antwerpen her Willem,
Bornecolve noemt men hem:
Ic hadde onrecht en dadict niet,
Vroech ende spade, dat hi ghebiet,
Met al dat ic mach gheleesten.
50

Weet, dat Die Brabantsche Yeesten
Des boecks name sal sijn.
God gheve dat ic mijn

Propoest, in desen dinghen,
 Ten einde alsoe moet bringhen,
 55
 Dat te hoerne moete liden,
 Soe dat, om enich niden,
 Met redenen niet en can
 Gheblameren enich man.
 Dit boeck waert begonnen, voerwaer,
 60
 Doe men screef Jhesus Cristus jaer
 Dertien hondert, achtien mede,
 Al te Antwerpen, in die stede.
 Dese boec es ghedeelt in viven;
 Want ic wilder in bescriven
 65
 Die V state, als men leest,
 Daer Brabant in heeft gheweest;
 Ende hoe dat van sessen tessen die staet
 Verwandelt, ende op ende neder gaet.
 Deerste sesse waren hertoghen,
 70
 Machtich, ende seer vermoghen,
 Vrome, ende daer toe rike,
 Ende som raet van Vrancrike,
 Machtigher vele, te waren,
 Dan die coninghen selve waren.
 75
 Dander sesse, in waerre dinghe,
 Waren van Vrancrijcke coninghe,
 Menich jaer in groter eeren,
 Ende waren der heren heren,
 Ende keisere som van Rome.
 80
 Die derde sesse, als ict gome,
 Waren graven, ter waerheide,
 Van Lovene en van Bruesele mede,
 Ende moesten bi verradenissen
 Der vrancscher cronon missen.
 85
 Die vierde sesse, na dese graven,
 Worden te hertoghen verhaven
 Over Lotrike ende Brabant,
 Daer si noch over sijn bekant.
 Nae dese sesse, verstaet mi dan,
 90
 Quam die eerste hertoghe Jan,
 Die oec meerde name ende lant
 Want hi wan, metter hant,
 Dlant van Limborch, dats waer;
 Soe dat si saten openbaer
 95
 Drievoudighe hertoghen, waerlike,
 Van Brabant, Limborch ende Lothrike.
 Aldus hebben, in waerre lessen,
 Die hertoghen, van sessen tessen,
 Altoes ghemeert oft worden min.
 100
 Dese yerste boec houdet, in
 Twintich Capitlee ende vive,
 Hoe deerste ses, vrome van live,
 Op waert clommen, immer scone,
 Tot in die vrancsche crone.